

AZ IGAZSÁGÜGY-MINISZTER ÉSZREVÉTELEI AZ INDÍTVÁNYHOZ

Tisztelt Elnök Úr!

A köztársasági elnök úr az alkotmány 26. § (4) bekezdése szerinti jogkörében véleményezésre megküldte az Alkotmánybíróságnak az Országgyűlés által már elfogadott, a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló törvényt. Engedje meg, hogy megosszam Önnel az indítvánnyal kapcsolatos álláspontomat.

I. Az indítvány szerint a Btk. 269. § új (1) bekezdése sérti az alkotmány 61. §-ában elismert véleménynyilvánítási szabadságot, mivel

a) a „gyűlöletre izgat” fordulat azt a veszélyt hordozza magában, hogy az azt alkalmazó bírói gyakorlat leszállítja a büntethetőség küszöbét,

b) az „erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel” elkövetési magatartás nem jár annak veszélyével sem, hogy egyéni jogokon sérelem esne.

I. Amint arra az indítvány is utal, a 30/1992. (V. 26.) AB határozat a „gyűlöletre uszít” fogalmat „azonosította a magyar büntetőjogban korábban használatosabb (gyűlöletre) »izgatás« fogalmával”. Az Alkotmánybíróság rámutatott: az „izgatás” fogalmának értelmezése során „a jogalkalmazók a konkrét esetek megítélésében több mint 100 év értelmezési gyakorlatára támaszkodhatnak” [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 177]. Az Alkotmánybíróság e százéves értelmezési gyakorlatra tekintettel minősítette alkotmányosnak a Btk. jelenleg is hatályos 269. § (1) bekezdését. A „gyűlöletre izgatás” kriminalizálását ennek megfelelően az Alkotmánybíróság a vélemény szabadság alkotmányos korlátjának ismerete el.

Az indítvány helyesen mutat rá arra, hogy a hatályos 269. § (1) bekezdésének bírói értelmezése következetlen; ez már véleményem szerint önmagában is felveti a jogbiztonság elvének sérelmét, mivel kiszámíthatatlanná válik, hogy a Büntető törvénykönyv mely magatartásokat szankcionál. Ha a törvényalkotó ilyen jogalkalmazási bizonytalanságot észlel, álláspontom szerint szabadságában áll olyan jogszabályt alkotni, amely lehetővé teszi annak kiküszöbölését; az alkotmányból nem vezethető le a törvényalkotó hatalom olyan korlátja, amely szerint csak a jogalkalmazás rendelkezésre álló eszközeivel nem kiküszöbölhető bizonytalanságok esetében alkotmányos a normaszöveg módosítása.

Álláspontom szerint az Alkotmánybíróság által is hivatkozott százéves értelmezési gyakorlat tükrében kifejezetten valószínűtlennek tekinthető, hogy a bíróságok az „izgatás” fogalmát az ott kifejtettektől el-

térő tartalommal értelmeznék, vagyis nem áll fenn a veszélye annak, hogy a norma alkotmányellenes tartalommal hatályosul.

Az Alkotmánybíróság hatásköre előzetes normakontroll esetében álláspontom szerint a normaszöveg alkotmányosságának felülvizsgálatára vonatkozik, vagyis a normavilágosság követelményének megfelelő büntetőjogi tényállás esetleges későbbi alkotmányellenes bírói értelmezése nem lehet előre alkotmánybírói vizsgálat tárgya. Amennyiben az adott értelmezés „élő joggá” szilárdul, az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint „az alkotmányellenesség megállapítása és jogkövetkezményeinek alkalmazása elkerülhetetlenül szükséges”. Már az előzetes normakontroll során is lehetősége van azonban az Alkotmánybíróságnak arra, hogy „alkotmányos követelményekkel” meghatározza az adott rendelkezés értelmezéseinek azt a körét, „amelyek esetében a jogszabály az alkotmánnyal összhangban van” [utoljára 32/2003. (VI. 4.) AB határozat, ABK 2003. június–július, 418, 424].

Az indítvánnyal egyetértve magam is úgy gondolom, hogy a „gyűlöletre izgatás” kriminalizálása megfelel a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban kifejtett alkotmányossági követelményeknek; az indítványtól eltérően ugyanakkor úgy vélem, a módosítás nem fenyeget azzal a veszéllyel, hogy a bíróságok a rendelkezést alkotmányellenesen értelmeznék. Ha a tisztelt Alkotmánybíróság szerint ez a veszély mégis fennáll, alkotmányos értelmezési követelmény megállapításával az kiküszöbölhető.

2. A Btk. 18. § (1) bekezdése szerint „[h]a a törvény külön elrendeli, előkészület miatt büntetendő, aki a bűncselekmény ... elkövetés[é]re felhív”. Az „erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel” elkövetési magatartás ennek megfelelően az erőszakos elemet tartalmazó bűncselekmények előkészületi magatartásának tekinthető. Álláspontom szerint alkotmányjogi szempontból nincs relevanciája annak, hogy egy magatartást *sui generis* bűncselekményként vagy valamely bűncselekmény előkészületeként rendel büntetni a törvényalkotó.

A Btk. több mint harminc bűncselekmény esetében elrendeli az előkészület, ezen belül pedig a bűncselekmény elkövetésére való felhívás büntetését, így a legtöbb állam elleni bűncselekmény, több emberiség elleni bűncselekmény vagy az emberölés esetében. A felhívás a büntetőjogi dogmatikában olyan meghatározott személyhez vagy személyekhez szóló, komoly, határozott és egyértelmű rábírás, ahol a bűn-

cselekmény elkövetése a felhívó személy akaratán kívül nem következik be.

Álláspontom szerint az erőszakos cselekmény elkövetésére való, nagy nyilvánosság előtt történő felhívás magában hordozza „nagyszámú egyéni jog megsértésének a veszély[ét]” (ABH 1992, 167, 178–179), ezért a véleményszabadság alkotmányos korlátjának tekinthető.

II. Az indítvány szerint a Btk. 269. § új (2) bekezdése sérti

a) az alkotmány 2. § (1) bekezdése szerinti jogállamiság részét képező normavilágosság követelményét, mivel nem határozza meg egyértelműen a védett jogi tárgyat,

b) az alkotmány 54. § (1) bekezdésében elismert emberi méltósághoz való jog részét képező önrendelkezési jogot, mivel az emberi méltóságot sértő bűncselekmény üldözését nem köti magánindítványhoz,

c) az alkotmány 61. §-ában elismert véleménynyilvánítási szabadságot, mivel a köznyugalmat elvontan, általánosan védi.

1. A támadott tényállás védett jogtárgya kettős: a jogalkotó egyaránt védeni kívánta a köznyugalmat és az emberi méltóságot. Egyrészt az emberi méltóság megsértése mint eredmény a támadott rendelkezésben tényállási elem; másrészt a törvényalkotó a köznyugalom elleni bűncselekmények között helyezte el a rendelkezést, mivel – bár a köznyugalom megsértése kifejezetten nem szerepel a tényállásban – abból indult ki, hogy a nagy nyilvánosság előtt történő, nemzeti, etnikai, faji vagy vallási alapú becsmérlés, mint arra az elmúlt tizenöt év eseményei empirikus tapasztalatot is szolgáltatnak, minden esetben megzavarja a köznyugalmat.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint „[a]nnak eldöntése ... jogalkotói kompetencia, hogy ... az egyes védett jogi tárgyakhoz kötődő konkrét elkövetési magatartásokat milyen törvényi tényállásokon keresztül és miként kell szankcionálni” (334/B/2000. AB határozat, ABK 2003. június–július, 484, 486).

Álláspontom szerint az a tény, hogy egy büntetőjogi tényállásnak – akár közvetlenül, akár közvetetten – több védett jogi tárgya van, nem sérti a jogbiztonság követelményét. A támadott rendelkezéssel ebből a szempontból hasonlóságot mutató garázdaság tényállásával kapcsolatban a BK 93. számú kollektív állásfoglalás megállapította, hogy „[n]em lehet szó garázdaság és a tetteges becsületsértés [Btk. 180. § (2) bek.] halmazatról ... A tetteges becsületsértés elkövetési változatait (pl. arculütés, lökdösődés, fellökés stb.) ugyanis a garázda, erőszakos magatartás szükségszerűen magában foglalja.” Ennek megfelelően a garázdaság tényállása egyaránt védi a köznyugalmat és a testi integritást – anélkül, hogy

ez a jogalkalmazásban bármilyen szintű bizonytalansághoz vezetne.

Álláspontom szerint a támadott rendelkezésből egyértelműen következtetni lehet a védett jogi tárgyra: az emberi méltóságra és a köznyugalomra. Mivel a tényállás több jogi tárgyat véd, a jogalkotónak szükségképpen választania kellett, a Btk. melyik fejezetében helyezi el a rendelkezést. Ez a szükségszerű kodifikációs megoldás nem vezet a jogbiztonság sérelméhez, mivel a két védett jogtárgy a jogalkalmazás eszközeivel egyértelműen felismerhető.

2. Álláspontom szerint az indítvány által hivatkozott 9/1992. (I. 30.) AB határozat, valamint 1/1994. (I. 7.) AB határozat nem lehet irányadó a tényállás alkotmányosságának vizsgálatakor, mivel mindkét határozat a polgári jogi jogérvényesítés körében vizsgálta az önrendelkezési jog érvényesülését. A 9/1992. (I. 30.) AB határozat megállapította, hogy a törvényességi óvás általában ellentétes a jogbiztonsággal, és „[p]olgári ügyekben ... sérti a felek rendelkezési jogát is” (ABH 1992, 59, 67). Az 1/1994. (I. 7.) AB határozat az ügyésznek eleve csak a polgári eljárásban betöltött szerepét vizsgálta.

A polgári peres eljárások lényege, hogy az egyenrangú és mellérendelt pozícióban levő felek az ügy urai, ezért ezekben az eljárásokban a rendelkezési jog széles körben érvényesül. A büntetőeljárásban ezzel szemben főszabályként nem érvényesül a sértett rendelkezési joga: a magánindítványra üldözendő bűncselekmények kivételével a sértett akaratára ellenére is megindítható a büntetőeljárás. Ezt erősítette meg az Alkotmánybíróság, amikor megállapította, hogy „[a] bűncselekmény sértettjének az elkövető megbüntetésével kapcsolatos kívánsága csak korlátozott mértékben játszik szerepet” [40/1993. (VI. 30.) AB határozat, ABH 1993, 288, 289]. Amint arra az Alkotmánybíróság – éppen a perbeli önrendelkezés korlátozásával összefüggésben – rámutatott, „[a]z államnak az alkotmányból levezethető feladata, a társadalommal szembeni kötelezettsége a büntető hatalom érvényesítése. E feladat teljesítésének jogállami garanciáját jelenti a büntetőügyekben eljáró hatóságok kötelezése a tényállás valóságnak megfelelő felderítésére (Be. 5. §), az objektív igazság megállapítására, aminek eszköze a büntető törvények és az eljárási jogszabályok alkalmazása szempontjából releváns tények bizonyítása [Be. 59. § (1) bekezdés]. Ez az igény megalapozza az ennek érdekében szükséges korlátozások alkotmányosságát” (1234/B/1995. AB határozat, ABH 1999, 524, 530).

Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában a magánindítvány, illetve a magánvád alkotmányos indokát nem az önrendelkezési joggal támasztotta alá. A 481/B/1999. AB határozat szerint a jogalkotó „a má-

sodlagos viktimizáció elkerülése végett” törte át az officialitás elvét a hozzátartozó által elkövetett hűtlen kezelés esetében (ABH 2002, 998, 1010). A 37/2002. (IX. 4.) AB határozat szerint „[n]incs a tárgyilagos mérlegelés szerint ésszerű oka annak, hogy a szemérem elleni erőszakot és a természet elleni fajtalanságot elkövetők cselekményét – önmagában a szexuális irányultságuk alapján – a törvényhozó különböző bűncselekménynek minősítse, továbbá annak sem, hogy a cselekmény büntetendőségének magánindítványhoz kötését eltérően szabályozza” (ABH 2002, 230, 243). A magánindítványhoz kötés tekintetében megnyilvánuló megkülönböztetést tehát az Alkotmánybíróság nem a szükségességi/arányossági teszt szerint bírálta el, márpedig ha az összefüggésben állna az önrendelkezési joggal, akkor az AB következetes gyakorlata szerint az alapjogi tesztet kellett volna alkalmazni [30/1997. (IV. 29.) AB határozat, ABH 1997, 130, 139–140].

Álláspontom szerint a jogalkotót viszonylag széles körű mérlegelés illeti meg a tekintetben, hogy mely bűncselekmények esetében tesz kivételt az officialitás elve alól. Súlyos bűncselekményekkel kapcsolatban a jogalkotó még akkor sem köteles a magánindítványhoz kötöttségről rendelkezni, ha a védett jogtárgy az emberi méltósághoz való jogból levezetett általános személyiségi jog. Ennek megfelelően alkotmányosnak tartom a súlyos testi sértés hivatalbóli üldözését, holott a védett jogtárgy e tényállásnál az általános személyiségi jog részét képező testi integritáshoz való jog.

A már idézett BK 93. számú kollégiumi állásfoglalás szerint a garázdaság tekintetében abban az esetben is érvényesül az officialitás főszabálya, ha a cselekmény magában foglalja az egyébként magánindítványra büntethető tetteges becsületsértés vétségét is; mivel a köznyugalom megsértése olyan súlyt ad a cselekménynek, ami azt eredményezi, hogy a bűn megtorlásával kapcsolatos állami kötelezettség nagyobb súllyal esik latba, mint az egyén perbeli önrendelkezéshez való, büntetőeljárásban egyébként is korlátozottan érvényesülő joga.

A támadott rendelkezés esetében az előzőekben kifejtettek szerint az emberi méltóság és a köznyugalom egyaránt védett jogtárgynak tekinthető. A jogalkotó e bűncselekmény vonatkozásában álláspontom szerint nem köteles biztosítani a bűncselekmény magánindítványhoz kötöttségét, mivel a köznyugalom megsértése esetén „[a]z államnak az alkotmányból levezethető feladata, a társadalommal szembeni kötelezettsége a büntető hatalom érvényesítése” (1234/B/1995. AB határozat, ABH 1999, 524, 530). Ennek megfelelően a támadott rendelkezés nem sérti az önrendelkezési jogot.

3. A tényállás – dogmatikai szerkezetét illetően – materiális bűncselekmény, mivel a bűncselekmény eredményeként megkívánja az emberi méltóság sérelmét. Ez azt is jelenti, hogy a támadott rendelkezés nem az emberi méltóságot veszélyeztető, hanem az azt kifejezetten sértő véleménynyilvánítást kriminalizálja.

A 30/1992. (V. 26.) AB határozat alkotmányosnak tekintette a Btk. jelenlegi 269. § (1) bekezdésében meghatározott tényállást, amely a felsorolt tárgyak elleni „gyűlöletre uszítást” rendelte büntetni, mivel az Alkotmánybíróság szerint ebben az esetben „a köznyugalom ... megzavarása mögött ott van nagyszámú egyéni jog megsértésének a veszélye is: a csoport ellen felszított indulat fenyegeti a csoporthoz tartozók becsületét, méltóságát” (ABH 1992, 167, 178–179). A határozat szerint a köznyugalom megzavarásának intenzitása és alanyi jogok veszélyeztetése indokolja a véleményszabadság korlátozását.

A határozat szerint „[a] vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely „intézmény” közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya (pl. a köznyugalom)” (ABH 1992, 167, 178).

Jelen tényállás esetében nem az emberi méltóság megsértésének veszélyét, hanem magának a méltóságnak mint alanyi alapjognak a megsértését minősíti bűncselekménnyé a törvényhozó. Amennyiben pedig a jogsérelem veszélye alkotmányosan indokolja a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását, a ténylegesen bekövetkező jogsértés is alkotmányos korlátja lehet a véleménynyilvánítás szabadságának.

4. Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint „[a] törvényhozó a[z] alapjogkorlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni” [utoljára 41/2003. (VII. 2.) AB határozat, ABK 2003. június–július, 441, 446].

A tényállás alkotmányosságának megítélésakor tehát tekintettel kell lenni arra is, hogy az emberi méltósághoz való jog és a köznyugalom védelme érdekében a törvényalkotó a véleménynyilvánítás szabadságát csak a cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközzel korlátozta-e. Ennek során vizsgálni kell, hogy nem állnak-e rendelkezésre jelenleg is olyan büntetőjogi tényállások, amelyek az emberi méltóságot sértő és a köznyugalmat megzavaró véleménynyilvánítással szemben kellő védelmet biztosítanak.

Az emberi méltóságot védő tényállások közül a Btk. 179. §-a szerinti rágalmozgás, illetve a 180. § szerinti becsületsértés a köznyugalmat nem védi, ennek

megfelelően e cselekmények csak magánindítványra büntethetőek. E bűncselekmények passzív alanyai természetes személyek, jogi személyek és olyan személyösszességek lehetnek, amelyek kollektív társadalmi kötelezettségekkel rendelkeznek (BH 1992. 154). A bírói gyakorlat ugyanakkor csak akkor biztosít a passzív alanyok számára sértetti pozíciót, ha azok határozottan felismerhetőek vagy legalább beazonosíthatóak (BJD 1190).

A becsületsértés és a rágalmazás tényállásai tehát eljárási okokból, sértetti legitimáció hiányában nem alkalmazhatóak a támadott tényállásban meghatáro-

zott magatartásra, mivel nemcsak konkrét alanyi alapjogok megsértését kívánják meg, hanem azt is, hogy a sértettek személyükben beazonosíthatóak legyenek. A támadott tényállás ezzel szemben lehetővé teszi a hivatalbóli eljárást, ezért a konkrét jogszemélyen túl nem kívánja meg a sértettek felismerhetőségét. A törvényalkotó ezzel álláspontom szerint az adott cél eléréséhez szükséges legenyhébb eszközt választotta.

Budapest, 2004. január 28.

Üdvözlettel,
dr. Bárándy Péter